

Avalots d'un dia o revoltes avortades? Notes sobre la resistència violenta al Camp de Tarragona contra el militarisme del segle XVII

MANEL GÜELL

«Baixeu, veniu a la dansa futura
que s'obre, verda, amb aires de revolta.
Plantem ja l'arbre de l'alliberament,
vestim-nos d'heura.
Iniciem la Història. Acabem
amb el segrest de l'aigua, i amb l'imperi
del foc i del ferro. Inundem-nos amb fulles
de la tendresa!»

M. MERCÈ MARÇAL
«Dones per a la marxa nuclear»
(juliol 1980)

El segle XVII és el període de les revoltes i de l'anarquia civil. Les causes que podien provocar una alteració entre la població conformen un ampli espectre de reivindicacions socials: crisi de subsistències, fam, resistència antisenyorial, bandolerisme, fiscalitat, etc.,¹ que donaria prou per a un estudi en profunditat i

---

1. Per citar alguns exemples de la bibliografia general més coneguda: MOUSNIER, Roland: *Furores campesinos. Los campesinos en las revueltas del siglo XVII. Francia, Rusia, China. Siglo XXI*, 1976; BERCE, Yves Maria: *Révoltes et révolutions dans l'Europe Moderne. XVI-XVII siècles*. Presses Universitaires Françaises, París, 1980. Una magnífica aportació teòrica i conceptual sobre revoltes i revolucions a l'Europa moderna es pot consultar en els dos primers capítols de ZAGORIN, PÉREZ: *Revueltas y revoluciones en la Edad Moderna*. I, Cátedra, 1985. Una miscel·lània sobre les revoltes a Holanda, a Anglaterra, a França, a Rússia, i en els territoris de la monarquia hispana a, ELLIOTT, J. H. - MOUSNIER, Roland - RAFT, Marc - SMIT, J. W. - STONE, Lawrence: *Revoluciones y rebeliones en la Europa Moderna*. Alianza, 1989. Sobre l'impacte que causaven els exèrcits a les zones rurals, WRIGLY, E. D.: *Historia y población*. Guadarrama, 1969. Una interpretació de les revoltes sota el prisma de l'economia com a fil conductor, LUBLINSKAYA, A. D.: *La crisis del siglo XVII y la sociedad del absolutismo*. Crítica, 1979. Pel que fa a França: MANDROU, Robert: «Vingt ans après, ou une direction de recherches fécondes: les révoltes populaires en France au XVIIIe siècle», *Revue Historique*. CCXLII, 1969, 29-40; PORCHNEV, Boris: *Les soulèvements populaires en France au XVIIe siècle*. Flammarion, París, 1972 (versió castellana publicada a Siglo XXI, el 1978). Una comparació entre les revoltes franceses i les angleses a, DAVIER, C.S.L.: «Les révoltes populaires en Angleterre, 1500-1700», *Annales*

més ambició.² Ací ens conformem, de moment, en limitar-nos a l'impacte social de la pressió militar que les autoritats de la Corona van imprimir sobre la població catalana. Des de 1626 la monarquia hispànica utilitzava el Principat com a plataforma estratègica en la seva pugna contra la França de Lluís XIII i de Lluís XIV. Al descontentament que arreu produïa la situació d'un determinat règim senyorial o una crisi de subsistències, s'hi afegiren un increment vertiginós de la pressió fiscal i tota una gamma de contribucions militars i de prestacions obligatòries a l'exèrcit reial. Serem encara més selectius. No ens interessa aprofundir més de l'estrictament necessari en les dues grans revoltes del segle: Segadors i Gorretes, ja suficientment historiades.³ Anem a la recerca

---

ESC. gener-febrer, 1969, 24-60. En els dominis dels Habsburg peninsulars: DOMÍNGUEZ ORTIZ, Antonio: *Alteraciones Andaluzas*. Nascua de Ediciones, 1973, per al seguit d'avalots andalusos entre 1647-1652; VILLARI, Rosario: *La Revuelta antiespañola en Nápoles. Los orígenes (1585-1640)*. Alianza, 1979 (edició italiana, Bari, 1967); KAMEN, Henry: *Una sociedad conflictiva: España 1469-1714*. Alianza, 1984, p. 383 i ss.; ELLIOTT, John H.: *La revolta catalana, 1598-1640*. Vicens-Vives/Crítica, 1989 (edició anglesa, Cambridge, 1963, edició espanyola, Siglo XXI, 1977); i les miscel·lànies DD.AA.: *1640: la monarquia hispànica en crisis*. Centre d'Estudis d'Història Moderna Pierre Vilar/Crítica, 1991; DD.AA.: «La crisis hispànica de 1640», *Cuadernos de Historia Moderna*, Universidad Complutense de Madrid, 11 (1991); i DD.AA.: *Revoltes populars contra el poder de l'Estat*. Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya, 1992.

2. A França el motiu principal que originava la majoria de les revoltes era fiscal. Per a una interessant metodologia sobre el tractament general de torbacions civils, vegeu el treball de NICOLAS, Jean: «Pouvoir et contestation populaire à l'époque du second absolutisme (Bilan provisoire d'une enquête)», *Genèse de l'État Moderne. Bilans et perspectives*, Colloque, Paris, 19-20 setembre 1988, Centre National de la Recherche Scientifique, Paris, 1990, 185-198. Vegeu així mateix KAMEN, Henry: «Metodología en el estudio de las rebeliones populares en España». *Actas de las II Jornadas de Metodología y Didáctica de la Historia*, Universidad de Extremadura, Càceres, 1983, 311-316.

3. L'excel·lent treball compilatori editat pel Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya l'any 1990, amb motiu del 350 aniversari de la Revolta dels Segadors (*El Corpus de Sang. Història i Llegenda*), ens estalvia de recordar les referències més conegudes. Només afegiríem, entre les aportacions posteriors més interessants, les miscel·lànies, DD.AA.: *La revolució catalana de 1640*. Crítica, 1991; i DD.AA.: «Europa i Catalunya el 1640. 300 anys de la revolució catalana». Monogràfic publicat a *Manuscrits*, 9 (1991), i també sobre la perspectiva gironina (amb l'actualització bibliogràfica més completa fins avui) l'obra de BUSQUETS DALMAU, Joan: *La Catalunya del barroc vista des de Girona. La crònica de Jeroni del Real (1626-1683)*. I, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, ps. 381-424. Pel que fa a la Revolta dels Gorretes, bona part de la bibliografia és força recent: DANTI I RIU, Jaume: «La revolució catalana a Catalunya (1687-1689)», *Estudis d'Història Agrària*, 3 (1979) 79-99; KAMEN, Henry: «Una insurrecció oblidada del segle XVII: L'alçament dels camperols catalans de l'any 1688», *Recerques*, 9 (1979) 11-28; FERRER I ALÓS, Llorenç: «L'Avalot de les Favas a Manresa. Un moment de la revolució de la terra a Catalunya el 1688», *Recerques*, 11 (1981) 125-135; DANTI I RIU, Jaume: «La resistència popular a Catalunya després de 1659: el problema dels allotjaments», *Siglo XVII. Seminario de Aplicaciones Didácticas* 3, Tarragona, 1984, 153-164; KAMEN, Henry: «Resistencia al estado en el siglo XVII: la revuelta de los barretines», *Siglo XVII. Seminario de Aplicaciones Didácticas* 3, Tarragona, 1984, 143-152; MOLAS I RIBALTA, Pere:

de destapar aquelles alteracions aïllades que han passat desapercebudes pel simple fet de no reeixir i quedar-se en simples avalots. En aquest punt ens veiem obligats a advocar per una definició precisa d'avalot i de revolta. On s'acaba l'un i on comença l'altra? Estem parlant d'una frontera tan imprecisa que, possiblement, no seria una ximpleria afirmar que la revolta comença amb l'èxit d'un/s avalot/s i, l'avalot mor amb l'avortament i/o desfeta d'una revolta. Revolta i revolució són conceptes encara més complexos,⁴ però podríem intentar avançar una gradació simplista sense pretensions: 1) avalot, com a esclat violent, sobtat i espontani, de curta duració, 2) revolta, quan s'estén el moviment de protesta, amb possibilitat d'uns mínims elements de premeditació i un obscur programa de reivindicació, i apareixen líders amb nom i cognoms, o si més no, sobrenom,⁵ 3) revolució, quan s'accentuen aquests trets

---

«Propaganda y debate político en la revuelta catalana de los 'gorretes' (1687-1690)», *Homenaje a José Antonio Maravall*, Centro de Investigaciones Sociológicas, 1986, 63-75; ALBAREDA I SALVADÓ, Joaquim: «El component antisenyorial en la revolta dels Barretines a Centelles i en l'actitud 'botiflera' d'alguns pobles d'Osona». Comunicació presentada al *II Congrés d'Història Agrària*, Barcelona-Girona-Olot, novembre de 1986; PLADEVALL, Antoni: *Centelles. Aproximació a la seva història*, Ajuntament de Centelles, 1987, ps. 150-168; ALBAREDA I SALVADÓ, Joaquim: «Els dirigents de la revolta pagesa de 1687-1690: de barretines a botiflers», *Recerques*, 20 (1988) 151-170; SALES, Núria: *Els segles de la Decadència. Segles XVI-XVIII*, volum IV de la *Història de Catalunya*, dirigida per Pierre Vilar, Edicions 62, 1988, ps. 401-407; DANTI I RIU, Jaume: *Aixecaments populars als Països Catalans (1687-1693)*, Curial, 1990; TELLO, Enric: *Visca el rei i les calces d'estopa. Reialistes i botiflers a la Cervera setcentista*. Crítica, 1990, ps. 100-117; ALBAREDA I SALVADÓ, Joaquim: *Els catalans i Felip V*, Vicens-Vives, 1993, ps. 31-36; GIRALT I RAVENTÓS, Enric: «Manifestacions literàries en defensa de l'alçament camperol de 1688», *Estudis d'Història Agrària*, 10 (1994) ps. 157-174; ALBAREDA, Joaquim: «Les classes dirigents catalanes i la monarquia hispànica en el tombant del segle XVII», *L'Avenç*, 184 (setembre 1994) 36-41, ps. 36 a 37. Pel que fa al Camp de Tarragona, consignem les breus aportacions de Fidel Moragas a la secció «Varia de documentos», del *Boletín Arqueológico* (Tarragona, IV, 1928-1934, p. 197), i d'OLIVÉ I OLLÉ, Francesc: «Aportacions a un avalot al Camp de Tarragona: Valls 1694», *Universitats Tarraconensis*, V (1982-1983) 95-104, ps. 95-98 (reeditat a *Cultura*, Valls, 424, novembre 1983, ps. 19-23). A banda de tot això, romaní inèdita el 1988 la tesi de llicenciatura de TEROL I MARTÍNEZ, Amadeu: *La sublevación de los «gorretes» en 1689. Una revuelta campesina del siglo XVII*. Universitat de Barcelona, 1974.

4. Vegeu la dissertació que en fa ZAGORÍN, P.: *Revueltas y revoluciones...*, p. 35 i ss. Segons ell, la diferència entre torbacions i revolta s'hauria de cercar mitjançant tres criteris: el grau d'espontaneïtat o organització dels implicats, la duració i els objectius (p. 35). Més qüestionable resulta separar revolta de revolució (p. 36).

5. A les revoltes angleses: Thomas Benett (Clubmen, 1645), Robert Kett (Norfolk, 1549), DAVIES, C.S.L.: «Révoltes populaires...»; a les franceses: Jean 'Nupied' («Nu pieds», 1639), ZAGORÍN, P.: *Revueltas y revoluciones...*, p. 22 i ss., o La Mothe La Fôret (1636), PORCHNEV, B.: *Les soulèvements populaires...*, p. 84; a la de Nàpols de 1647, Masaniello, del qual hi ha una breu semblança a BRAY, Massimo: «La Rivolta di Napoli del 1647-1648. Un problema de lettura storiografica». *Hispania*, 177 (1991) 175-204, p. 177; a la catalana de 1640, a banda del corpus polític barceloní, els pagesos eren liderats per un misteriós «Mestre de Camp Català» o «Capità General de l'exèrcit Cristià», ELLIOTT, J. H.: *La Revolta Catalana...*, ps. 411-412, 442;

(premeditació, definició d'un programa polític, duració de les torbacions, etc.), i, sobretot, quan reïxen els participants. Resulta agosarat assajar valentament amb un tema que, tractat amb tota la seva globalitat, necessita aprofundiments més acurats, però volem demostrar que de cada 'x' alteracions de l'ordre, només dues acabaven o quallaven en revolta generalitzada (i només una, la de 1640, es definia com una revolució victoriosa a curt termini —encara que posteriorment l'estronqués la guerra—). A banda de la satisfacció o no de les seves reivindicacions, entenem que l'èxit d'una revolta s'esdevenia des del moment en què reeixia una convocatòria general relativament cohesionada que vehiculés la indignació popular imposant una anarquia de relativa duració. L'acció violenta que no acomplia aquests requisits quedava en una simple protesta sense conseqüències. En aquest sentit, la revolució político-social de 1640 naixia de la victoriosa revolta pagesa, filla, a la vegada, de l'eclosió de moviments de protesta violents arreu del país. Cal trencar definitivament amb la tòpica imatge d'una revolta puntual encesa per un mal moment, i reblar el reconeixement d'una conjuntura explosiva i revolucionària en potència, desencadenant dels avalots puntuals que ací tractem.

AVALOTS ANTICIVILS, MOTINS ANTIMILITARS

La irreverència civil dels catalans es va manifestar prou sovint⁶ com un tret característic del tarannà català de l'èpo-

---

RIERA I FORTIANA, Enric: «Prolegòmens de la Guerra dels Segadors a les comarques gironines. Els fets de Montiró», *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 19 (1986) 117-142, p. 131; SIMÓN I TARRÉS, Antoni: «El 'Capità general de l'exèrcit Crhistià'. Entorn de la ideologia de la revolta camperola de 1640». *Quaderns de la Selva*, 2 (1989) ps. 139-144. A la revolta dels Barretines, Enric Torres, Antoni Soler, Josep Llavina, Francesc Rocafort, Josep Julià, etc. ALBAREDA, J.: «Els dirigents de la revolta pagesa...», ps. 152 i 156; DANTI, J.: «La revolta dels gorretes...», p. 94; ALBAREDA, Joaquim: «Sebastià Enric Torres: del negoci del glaç a la revolta», *Miscel·lània d'Estudis en homenatge a Casimir Martí*, Arxiu Nacional de Catalunya, 1994 (en premsa). Vegeu, en tot cas, la publicació de l'indult general de 1691, que exclouïa els caps i promotors de la revolta, 16 persones (Crida del duc de Villahermosa de març de 1690, BC. F. Bons. 2498), i la llista al 1r apèndix de DANTI, J.: *Aixecaments populars...*, ps. 203-205.

6. X. Torres en dona bones proves TORRES I SANS, Xavier: *Els bandolers (s. XVI-XVII)*. Eumo, 1991, ps. 76-78 i 81-82. T. Ibars analitza la delinqüència lleidatana siscientista i observa una tendència progressiva de delictes, essent les accions violentes les més nombroses (IBARS, Teresa: «La delinqüència a Lleida al segle XVII». *Manuscrits*, 7 (1988) 167-188. D'aquesta mateixa autora és la tesi de llicenciatura a l'Estudi General de Lleida, *La delinqüència a la Lleida del segle XVII*. 1986). A Gelida les morts violentes constatades representaven el 2,7% del total del segle XVII —25 morts— (ALVAREZ I GALERA, Miquel-Àngel: «Estudis de les causes de mort a Gelida durant el segle XVII». *Miscel·lània Penedesenca*, Institut d'Estudis Penedesencs, 1981, 419-436, p. 422). Al Priorat, el sistemàtic buidatge parroquial de J. Pau li va permetre afirmar que

ca.⁷ Tanmateix, no resulta tan fàcil detectar aquests brots d'impetuós inconformisme, ja que en la majoria dels casos s'han vist silenciats, incapaçs de superar la censura del prudent magistrat local de torn.⁸

a l'època moderna (ss. xvi-xviii) més del 30% de les defuncions en les quals consta la causa de la mort, són produïdes de forma violenta. Al segle xvii, 66 d'unes 80 i escaig (el 66,6%), aproximadament (PAU ROIGÉ, Jordi: *Aspectes sanitaris dels arxius parroquials del Priorat (s. xvi-xviii)*. III vols., tesi doctoral, Universitat Rovira i Virgili de Tarragona, 1991). A la Conca de Barberà, V.Gual dedica, en la seva tesi doctoral sobre demografia històrica, un apartat a les morts violentes —casos de Barberà i Vilaverd— comprovant que aquestes constituïen «un fenomen típic del segle xvii...» (GUAL VILA, Valentí: *La família moderna a la Conca de Barberà*. IETRB.IV, Diputació de Tarragona, 1993, p. 329. D'aquest mateix autor, un estudi idèntic a Rocafort i Vallverd es pot consultar a GUAL VILA, Valentí: *Vida i mort a la Conca de Barberà a l'Edat Moderna (Rocafort de Queralt s. xvi-xviii)*. IETRB.IV, Diputació de Tarragona, 1988, ps. 43-46; i a Conesa, GRAU PUJOL, Josep M.T.-GUAL VILA, Valentí-PIJOAN PARELLADA, Josep-PUIG i TARRECH, Roser: *Conesa*. Rafael Dalmau, 1989, ps. 184-185.). A Tarragona ciutat, a la dècada dels 30 no semblava pas que els veïns tinguessin gaires manies a l'hora d'atacar oficials reials (vegeu GÜELL JUNKERT, Manel: «L'activitat política del virrei comte de Santa Coloma el 1639». *Recull*, Associació Cultural Alt Gaià, Santa Coloma de Queralt, 2 (1994) 39-86, p. 79, núm. 1). Pensem que Catalunya era un país amb una proverbial tradició en el camp dels litigis judicials, i que «*El recurs a la violència armada en mans dels barons o de les comunitats pageses és una part inseparable dels litigis...*» (OLIVARES i PERIU, Jordi: «Litigiositat rural i conflicte social a la Reial Audiència abans de 1640». *La revolta catalana de 1640*, Crítica, 1991, 133-164, p. 159).

7. Temes com la Justícia, la delinqüència, la criminalitat, etc., estan vigents actualment en la historiografia catalana més recent. Vegeu SALES, Núria: «Un cop d'ull al llibre de la cort dels batlles de Vallclara dels segles xvi i xvii». *Quaderns de Vilaniu*, Valls, 55 (1984) 115-122, ps. 116 a 118; d'aquesta mateixa autora, «Un problema metodològic: l'oblit de les cúries baronials en estudis sobre justícia i delinqüència (França i Espanya, segles xvi-xviii)». *Afers. Fulls de Recerca i pensament*, V (1990) ps. 363-383; ALMAZÁN FERNÁNDEZ, Ismael: «Formas de delincuencia rural en la segunda mitad del siglo xvi. Procesos de la Curia del batlle de Terrassa (1570-1598)». *Actes del 1r. Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, II, Barcelona, 1984, ps. 287-294; d'aquest mateix autor, «Delito, justicia y sociedad en Cataluña durante la segunda mitad del siglo xvi: aproximación desde la bailía de Terrassa», *Pedralbes*, 6 (1986) ps. 211-220, i «Policia local a Terrassa, segles xvi-xvii». *3r. Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona, 1993, *Pedralbes* 13 (en premsa); altres comunicacions del *1r. Congrés d'Història Moderna de Catalunya* (1984), foren les de: GRAU i CORBATERA, Joan: «Criminalitat i delinqüència durant el segle xvii a Osona: la violència generalitzada», II, ps. 579-587; IBARS CHIMENO, Teresa: «La delincuencia en la Lérida del siglo xvii», I, ps. 457-462; i ROMERO GARCÍA, Eladi: «Procesos criminales en la Lérida de la segunda mitad del siglo xvii», I, ps. 497-502; GRAS i CASANOVA, M. Mercè: «Els processos criminals de les baronies de la Pia Almoïna al segle xviii». *Actes del 2n. Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, II, (*Pedralbes*, 8, 1988) Barcelona, 1988, ps. 645-654, BARBANY i CIURANS, Carme: «L'Administració de justícia a la baronia de Montbui (ss. xvi-xvii)». *XXXIII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos de Catalunya*, Granollers, 1988, ps. 93-103; Més recents són les aportacions de GRAS CASANOVA, Mercè: «Fonts per a l'estudi de la conflictivitat social», *Primeres Jornades de Recerca Històrica del Baix Llobregat*, 1993, 295-312 (vegeu, especialment, la p. 299), i de V. Gual, GUAL VILA, Valentí: «L'administració de la justícia senyorial. Els llibres de cort». *Actes del 3r. Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona, 1993, *Pedralbes*, 13 (en premsa).

8. Núria Sales parla, molt encertadament, de conspiració de silenci. SALES, Núria: «Torbacions populars (xvi-xvii): alguns plantejaments», *Actes de les primeres jornades de debat. Revoltes populars contra el poder de l'Estat*, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1992, 58-63, p. 58. F. Olivé diu que en l'avalot vallenc de 1694 un «pacte explícit

Cal col·leccionar amb pacient constància aquesta lletania d'excessos a l'hora de recomposar el panorama de resistència social sistematista.

El trípede mortal sobre el qual basculava la resistència violenta popular contra el militarisme del poder central venia determinat bàsicament per tres exigències: material humà (lleves), manteniment de soldats (allotjaments) i transport logístic (bagatges i carretatges).⁹

*Les lleves*¹⁰

La Corona va mostrar una extraordinària fretura de material humà que es va accentuar a la primera meitat del segle XVII.¹¹ Podríem dividir el procés en dues fases. A la dècada dels trenta, conformà una espiral d'exigències que començaren des del preludi de la guerra contra França (1634) fins al final de la guerra de Salses

---

amb els avalotats» va impedir que els fets fossin enregistrats a la documentació local (OLIVÉ, F.: «Aportacions a un avalot...», p. 98).

9. La majoria dels greuges es podrien resumir en les paraules de Porchnev: *«les brutalitats des gens de guerre...»* (PORCHNEV, B.: *Les soulèvements populaires...*, p. 51). El problema econòmic també pesava considerablement. L'enorme despesa militar que gravitava sobre les dèbils economies municipals pot ser un bon indicador de la magnitud del fenomen. A Vilafranca la despesa del comú en afers militars arribava el 65% del total. VIDAL PLA, Jordi: «Exèrcit i conflictivitat social. Exemples de resistència al Penedès en el segle XVII», *El barroc català*, Edicions dels Quaderns Crema, 1989, 137-143, p. 138. Aquest aspecte de la pressió fiscal, que no analitzem aquí, és un tema complex que mereix ell sol una monografia sòlida. Amb tot, estem parlant d'un greuge que a Catalunya es resolia col·lectivitzant el problema a nivell local. La universitat en nom de la comunitat era la que s'anava endeutant lentament i crònica, tot basculant solucions de compromís amb els creditors, emparades pel govern. La fiscalitat estatal i no la militar fou la que ressentí més els ànims de la població (la gabel·la de la sal, les 'tailles' franceses, etc).

10. Sobre revoltes sonades causades directament per la resistència a la mobilització podeu consultar, VENTURA SOLÉ, Daniel: «Valls 1845. La saragata de les 'Quintes'», *Cultura*, Valls, 421 (juliol-agost 1983) ps. 19-24; GONZÁLEZ ASENJO, Alfonso-J.: «La resistencia al servicio militar en Galicia 1837-1874», *Estudios de Historia Social*, 34-35 (1985) ps. 197-320; CONSTANZA, Salvatore: *La patria armata. Un episodio della rivolta antileva in Sicilia*. Corrao Editore, Trápani, 1989; VICENTE ALGUERO, Felipe J. de: «El ejército en Cataluña durante el reinado de Carlos III», *Actes del II Congrés d'Història Moderna de Catalunya, Pedralbes*, 8-II (1988) ps. 119-131, p. 126; MENÉNDEZ GONZÁLEZ, Alfonso: «'Victoria para los catalanes'. Los motines de Barcelona en 1773», *Pedralbes*, 11 (1991) ps. 119-130. A l'Andalusia del segle XVII les lleves havien contribuït a l'empobriment dels seus habitants, que s'endeutaven, si calia, per tal de pagar un substitut. DOMÍNGUEZ ORTIZ, A.: *Alteraciones andaluzas...*, p. 41.

11. E. Serra teoritza sobre la base d'una conjuntura de refeudalització a recer del que ha definit com *«augment de l'explotació social»* per part de la Corona. SERRA, Eva: «Tensions i ruptures de la societat en el procés de formació de l'Estat Modern. Una reflexió». *Manuscrits*, 4-5 (1987) 71-79, p. 75. És de la mateixa opinió SIMÓN TARRÉS, Antoni: «Catalunya en el siglo XVII. La revuelta campesina y popular de 1640», *Estudi General*, I, Col·legi Universitari de Girona, 1 (1981) 137-147, p. 139.

(1640). Una segona fase s'emmarca ja dins de la Guerra dels Segadors, quan la Corona superava ja la resistència popular.

El comte-duc d'Olivares no va esperar a l'inici formal de les hostilitats contra França per transportar contingent bèl·lic a la frontera,¹² i les primeres exigències de servei militar al rei que documentem són de 1633. De l'any 1635 són memorials d'universitats del Camp de Tarragona (La Selva, Alcover, Constantí, Alforja, Riudecanyes, etc.) donant compte dels homes aptes per a la guerra. L'any 1636 es mobilitzava el gremi de blanquers de Reus.¹³ Però va ser a partir de 1637, amb la campanya de Leucata, quan la compulsa de les autoritats reials va materialitzar l'enviament de soldats-veïns al front. El 3 d'agost de 1637 el Consell reusenc insaculava els jornalers per tal de confegir la llista dels quinze peons que el virrei duc de Cardona demanava. L'octubre següent, ja no es demanen treballadors sinó soldats armats, en nombre de cinquanta, per socórrer Perpinyà. El juliol de 1638, es prengueren mesures de seguretat contra una possible invasió per la costa, i a finals de setembre es féu revista d'armes i inventari general d'efectius, supeditats per un magistrat de la Reial Audiència.¹⁴ Amb motiu del setge de Salses (1639), les exigències es dispararen i ja no cessaren al llarg de la guerra secessionista. Els memorials de viles i ciutats adreçats al Rei després de la Guerra dels Segadors, per reclamar indemnitzacions o compensacions, són la millor font a la qual podem acudir. Tarragona es vantava d'haver enviat 400 homes a

12. Vegeu la interessant aportació d'AMALRIC, Jean-Pierre: «L'Oeil et le Main de l'Espagne dans les Affaires Françaises (1621-1632)», DD.AA.: *Las influencias mutuas entre España y Europa a partir del siglo XVI*. Wolfenbütteler Forschungen, ed. Karl-Hermann Körner i Marc Vitse, Wiesbaden, Harrassowitz, 1988, 23-35, ps. 31 a 34. El 1631 la ciutat de Tarragona alçà sometent de 100 homes. Sobre aquest sometent i sobre el paper de les confraries urbanes en les mobilitzacions locals al Camp de Tarragona, vegeu GUELL I JUNKERT, Manel: «Lleves i confraries. Les corporacions gremials del Camp de Tarragona en l'estructura militar de la primera meitat del segle XVII», comunicació presentada al *Primer Congrés de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana*, 1994 (en premsa).

13. 1633: Així ens consta per la butlleta, impresa, de data 24 de desembre, per la qual el rei convocava, en qualitat de feudatari, a l'abat Salavardera. Arxiu Nacional de Catalunya [=ANC], Fons Moixó, caixa 50, sig. nom. 3362.3, sig. top. 01.02.09.24. 1635: NADAL, Jordi - GIRALT, Emili: «Ensayo metodológico para el estudio de la población catalana de 1553 a 1717», *Bautismos, desposorios y entierros. Estudios de Historia demográfica*. Ariel, 1992, 3-48, p. 5. 1636: VILASECA BORRÁS, Lluïsa: *El gremi de blanquers i assaonadors de Reus*. Associació de Estudios Reusenses, 1953, ps. 14-15.

14. Arxiu Històric Comarcal de Reus [=AHCR], Actes del Consell [=A.C.], 1636-1675. 1637: f. 16 i 17. Amb tot, no arribaria a sortir cap força expedicionària, aquell any. 1638: *ibidem*, f. 27 i 30. L'inventari dels efectius militars va ser, segurament, general a totes les viles. Coneixem també l'exemple de la Palma d'Ebre. CIURANETA, Joan: *La Palma. Documents i records*. La Palma, 1987, p. 55.

Salses i d'haver contribuït a la presa de Vilallonga, Reus, d'haver-ne tramès més de 176 a la plaça rossellonenca, 50 a Ciurana, 30 al setge final de Barcelona (1651), 10 a Tarragona (1652), 50 més a Girona (1653), 25 a Vic (1655), etc. Valls també va enviar una companyia a Salses, i després, 25 soldats el 1652, 40 a Girona el 1653, 40 més a Vic el 1654, el mateix nombre a Solsona i a Castellfollit el 1655, 50 per a la guarnició de Tarragona el 1667, etc.¹⁵ Són xifres inflades, però donen testimoni de l'esforç militar fet per les poblacions.

Només coneixem un parell d'alteracions de l'ordre per causa de mobilitzacions.¹⁶ A Reus el Dr. Geroni Guerau de la Reial Audiència, encarregat de coordinar les lleves al Camp de Tarragona, confessava «*Les matèries que jo tracto, no sols no són apassibles, sinó odiosíssimes; si a assò s'ajusta que lo poble nos desestima, tot és perdut, ni les vides estan segures.*» Efectivament, més endavant admetia haver estat víctima d'un atemptat que podia haver estat mortal.¹⁷ Potser no es tractava d'una situació d'insurrecció oberta, però sí encoberta.¹⁸

15. Tarragona: Arxiu de la Corona d'Aragó [=ACA], Consell d'Aragó [=CA], consultes, lligall 288. Reus: Memorial imprès confeït per Tomàs Ribera i Miquel Calderó, BC, F. Bons. 9978. Valls: Arxiu Històric Comarcal de Valls [=AHCV], Documents impresos, carpeta 1, núm. 3. La informació d'aquest memorial vallenc també la va utilitzar OLIVÉ I OLLÉ, Francesc: «Una aportació per a l'estudi de les càrregues militars i de defensa a darreries del segle XVII», *Siglo xvii. Seminario de Aplicaciones Didácticas* 3, Facultat de Tarragona, 1984, 165-171, ps. 167-168, per bé que enlloc no figura la referència arxivística. Vegeu també PUIGJANER I GUAL, Francisco: *Historia de Valls*. Institut d'Estudis Vallencs, 1981 (1ª ed. 1881), ps. 214-216.

16. Les lleves potser foren el greuge menys colpidor de tots. A Mallorca, representaven una alternativa, encara que penosa, de subsistència en època de crisi. SERRA BARCELÓ, Jaume: «Mallorca i la Unió d'Armes: primeres aportacions», *Randa*, 18 (1985) 25-44, p. 37. Vegeu així mateix, WDN, Dr. J. W.: «Las Fuerzas Armadas y la guerra (1610-1648)», J. P. COOPER (Direcció): *Historia del Mundo Moderno*, IV, Cambridge University Press, Ramon Sopena S.A., 1974, p. 141; LYNN, John A.: «The Pattern of Army Growth, 1445-1945», *Tools of war. Instruments, Ideas, and Institutions of Warfare, 1445-1871*, University of Illinois Press, 1990, 1-27, p. 13; PARKER, Geoffrey: *El ejército de Flandes y el Camino Español, 1567-1659*. Alianza, 1986, p. 74; ANDERSON, M. S.: *Guerra y Sociedad en la Europa del Antiguo Régimen (1618-1789)*. Ministerio de Defensa, 1990, p. 49; i, sobretot, PARKER, Geoffrey: *La revolución militar. Las innovaciones militares y el apogeo de Occidente 1500-1800*. Crítica, 1990, p. 73.

17. CATALÀ I ROCA, Pere: *El Virrei Comte de Santa Coloma*. Fundació Salvador Vives Casajuana, 1988, ps. 201-202. Una aproximació sobre la pressió que va exercir el virrei Santa Coloma amb motiu de la campanya de Salses es pot consultar a M. GUÉLL: «L'activitat política del virrei...». Pel que fa al Dr. Guerau, la seva actuació al Camp de Tarragona li costà la vida en la ulterior insurrecció, d'una manera tràgica. Vegeu PANNO, Francesc-Pasqual de: *Motines de Catalunya*. (a cura d'Isabel Juncosa i de Jordi Vidal), Curial, 1993, p. 201; i ZUBAIRE HUARTE, Eulogio: *El Conde-Duque y Cataluña*. CSIC, 1964, p. 316. Rovira i Virgili n'hi dedicà tot un capítol: ROVIRA I VIRGILI, Antoni: *Història de Catalunya*. VIII, Gran Enciclopedia Vasca, 1979, ps. 182-183.

18. No hauríem d'excloure aquesta mena d'activitats terroristes com una forma més de resistència violenta. A Girona cremaren la barca de pas del riu Ter el 1635 (Arxiu Històric

A Tarragona, a finals de novembre de 1639 les autoritats locals van témer l'esclat imminent d'un avalot. La tercera lleva per a Salses, va ser dramàtica. Com que no hi havia voluntaris es van insacular 100 noms; els nuncis ho havien de notificar lliurant als interessats una butlleta en persona o passant-la per sota la porta de casa, i aquests designats havien de ser manlleutats (o sigui, que una tercera persona havia de respondre'n econòmicament, com les fiances dels condemnats). Quan es va voler publicar la crida pels carrers de la ciutat, els oficials no van poder passar de la plaça de les Cols «Comensaren a fer la crida en la plasa de las Cols, com de fet se feu, si be ab algun rumor. Per lo qual rumor, nos pogué fer en altre part. Vist assó la volguerem tornar a fer. No y agué remey...».¹⁹

Fora del Camp de Tarragona, el rebuig a les mobilitzacions va provocar, a Girona, un perillós motí que va ser reprimit el 1634. Els mètodes de reclutament del veguer Fores en provocaren d'altres a Vic i a Barcelona (1636), i les lleves per a la guerra de Salses donaren lloc a una alteració a Barcelona el desembre de 1639, encara que aquesta tampoc va arribar a l'acció violenta.²⁰ Sangoneres mobilitzacions com aquestes, i una aguda crisi de subsistències,

---

de la Ciutat de Girona [=AHdCG], Correspondència, I.1.2.1., Jurats de Girona-Virrei duc de Cardona, Girona, 28/06/1635), a Vilanova calaren foc al portal d'en Balla el 1637 (SERRA I SERRA, Griselda: «Antecedents de la guerra dels Segadors a Vilanova i la Geltrú. Una descripció mitjançant els llibres d'Actes», *Miscel·lània Penedesenca*, XIII (1989) 279-290, p. 279). A l'Espluga de Francolí M. Bonet analitza el cas de l'assassinat d'un tinent que romania allotjat a la vila (1659). El veguer de Montblanc va pujar per perseguir el culpable, cosa que fa pensar que es tractava d'un civil. Bonet observa que a partir de la mort del tinent, les despeses que regularment tenia el Consell per abonar subsidiàriament allò que l'oficial consumia sense pagar («gasto de la taverna», pollastres, gallines, etc.), van cessar tot d'una... BONET I ESTRADÉ, Manuel: *La vila de l'Espluga de Francolí a la segona meitat del segle XVII*. Tesi de Llicenciatura, a l'actual Universitat Rovira i Virgili de Tarragona [=URVdT], 1981.

19. Arxiu Històric Provincial de Tarragona [=AHPT], Actes del Consell [=AC], 1639-1640, f. 67v.-68. Les autoritats van fer venir un magistrat de la Reial Audiència, més que no pas acudir al veguer.

20. El motí gironí: AHdCG, Actes del Consell [=AC], 1634, s/f. 4 de setembre de 1634. El de Vic: SANZ, [Joan Baptista]: *Relació breu dels successos, segones intencions y locuras que an succehit y se son fetes en la ciutat de Vich desde el any 1634 fins al del 1641 inclusive*, Biblioteca La Veu de Montserrat, 1902, ps. 30-31; el de Barcelona: PARETS, Miquel: *De los muchos sucesos dignos de memoria que han ocurrido en Barcelona y otros lugares de Catalunya. Crónica escrita por Miquel Parets entre los años de 1626 a 1660*, Memorial Histórico Español, XX, 1888, crònica I, ps. 99 i 102; BALAGUER, Víctor: *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón*. IV, Barcelona, 1863, p. 315; Rovira i Virgili li dedicà un apartat sencer: A. ROVIRA I VIRGILI: *Història de Catalunya...*, ps. 51-54; també en parla J. H. ELLIOTT: *La Revolta Catalana...* p. 304; i ho cita, més recentment, SERRA, Eva: «1640: una revolució política. La implicació de les institucions», *La revolta catalana de 1640*. Crítica, 1991, 3-85, p. 25. Pel que fa a les lleves de la guerra de Salses, més que motins sembla que no van passar de ser mers «alborotos» i «rumors». Barcelona: Pedro de Villanueva - Felip IV, Barcelona, 29-XII-1639. ACA, CA, lligall 284, penúltima camisa.

van ser la causa directa de la insurrecció del Corpus barceloní de juny de 1640. Ja a mitjans de març el síndic reusenc Pau Ferran, destinat a Barcelona, donava compte als jurats de Reus de les seves gestions i opinava: «*que esta[n] las cosas de Catalunya vui en lo més miserable estat que an estat molts añs a pr[esent], que no saben aont an de parar, e si no és de que Deu no·s tenga de sa mà, doupto tengan remei [...] ará un any que así pareix que la gent té dolós de part, que tots van gemagant...*»²¹

Els allotjaments

Pel que fa als allotjaments, molt abans del 1640 ja havien esclatat avalots de relativa importància a Reus (1635) i a Sabadell (1639).²² El de Reus va escapar del control de les autoritats locals. El capità Llorenç Solanes havia estat allotjat a la vila,²³ però alguns «*apassionats*» van ser causants que «*se és agut de retirar lo capità ab sa companyia al convent de St. Francesch fora dels murs d-esta vila.*» Els jurats reusencs, ultra d'anar a oferir el seu ajut al capità Solanes, no van poder fer altra cosa que cridar el veguer de Tarragona perquè acudís amb el sometent. Solanes i els seus soldats degueren estar encara alguns dies amb els franciscans, perquè, finalment, el sometent no arribà. Els membres que componien la força armada del veguer es van negar a creuar el terme sense cobrar, i s'imposà com a única solució que els edils reusencs, juntament amb el batlle, acomboïessin el capità Solanes fins a la frontera del terme, a partir de la qual es trobaria amb el sometent que l'esperava.

Molt més durs van ser els allotjaments després de la revolta de Corpus, els primers anys de la Guerra dels Segadors. Totes les ciutats i viles del Camp van oferir resistència, més feble o més forta, a allotjar l'exèrcit castellà. A Tarragona ciutat els disturbis de 1640 degueren ser de consideració, perquè passat el primer setge (1641) van ploure sobre el Consell d'Aragó els memorials de personatges

21. Pau Ferran - Jurats de Reus, Barcelona, 12/03/1640. AHCR, Correspondència, 1601-1641, any 1639, núm. 214.

22. Reus: AHCR, AC, XI, 1610-1636, f. 381-381v. Sabadell: CARRERAS COSTAJUSA, Miquel: *Elements d'Història de Sabadell*, Comissió de Cultura, 1932, p. 223. A Alcover també hi havia fortes tensions per aquesta causa. El Consell de la vila exclouïa a 6 d'abril de 1638 els convilatans amb privilegi que «*no volen alogar soldats en ses cases...*» Arxiu Històric Municipal d'Alcover [=AHMA], Actes del Consell, [=AC], 1638-1639, s/f.

23. El març de l'any anterior els reusencs ja havien tingut allotjaments. Els consellers s'esforçaven a acomodar els soldats, però es queixaven que no podien compulsar els veïns a acceptar-los, ja que «*no y a pena alguna...*». El Consell imposà multes de 3 lliures, o trenta dies de presó, als renitents. AHCR, AC, 1610-1634, f. 362.

filomonàrquics pidolant gràcies i beneficis reials, i tots al·legaven haver col·laborat en l'apaivagament dels ànims esvalotats de la plebs el 1640.²⁴ Era la mateixa plebs que havia cremat les propietats dels Grosso, administradors de la fàbrica de bescuit per a l'exèrcit reial, per un valor de més de 30.000 escuts, i també totes les de Francisco de Pontarró, de manera que l'home va plantejar-se de començar una nova vida a Flandes.²⁵ També havien atemptat contra la vida del capità Josep Ramon «poniendo en peligro su vida en muchas ocasiones por los motines que los sediciosos de aquel Principado ocasionaron en aquella ciud[ad].», i contra la de molts magistrats reials que van ser protegits per les autoritats locals.²⁶ Sabem que la pagesia s'alçà decidida a impedir l'entrada de l'exèrcit reial que comandava Los Vélez, però que va ser convençuda a depositar la seva actitud gràcies a l'ascendència del canonge Miquel Aguiló, que va intercedir a instàncies del Consell.²⁷ Un dels caps dels revoltats tarragonins sembla que va ser el capità Diego de Montargull, a qui pertocava la defensa de la ciutat. Segons el Capítol, Montargull havia incitat el motí, car pretenia cremar les cases dels canonges que negligien servir en la defensa de la ciutat.²⁸

Una bona prova de l'abast de les alteracions a Tarragona prèvies a l'ocupació castellana la constitueix el perdó que la ciutat adreçà al rei en data 1 de gener de 1641, perdó per haver-se vist «*embolicada y mesclada en los moviments de aquest Principat.*»²⁹

24. Així, els memorials-peticions de Daniel i d'Ambrosio Grosso (12 d'agost de 1642); d'Antoni Fochenses (10 de novembre de 1642), ACA, C.A, reg. 290; de Josep Ramon (27 de novembre de 1641), Francisco-Bernardí de Ferrer (1641), Diego de Montargull (8 de maig de 1641), ACA, CA, reg. 289, etc.

25. ACA, CA, reg. 288. Pontarró demanava al rei que li pagués el viatge (1640).

26. «Señor. La ciudad de Tarragona dice q[ue] en todo el discurso de las alteraciones de Cataluña estuvo muy atenta y conforme a lo que convenia al serv[icio] de V[uestra] M[aj]estad previniendo con todo cuidado que los sediciosos perturbando la plebe no atropellasen a los ministros de justicia y a los del gobierno [...] la ignorancia y malicia del vulgo, como en las demas partes del Principado intentó muchos motines y alborotos...» ACA, CA, reg. 288.

27. RECASENS I COMES, Josep M.: «L'Estament eclesiàstic tarragoní en la Guerra dels Segadors», *Butlletí Arqueològic*, Tarragona, 93-96 (1966) 187-199, p. 188; JORDA I FERNÁNDEZ, Antoni: *Església i poder a la Catalunya del segle XVII. La Seu de Tarragona*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993, p. 109; GÜELL JUNKERT, Manel: «Les confraries pageses de Tarragona durant la guerra de Segadors. Esbós per a un estudi (1639-1650)», *Setmana Santa 1994*, Gremi de Pagesos de Tarragona, 1994, 14-19, p. 15.

28. SANABRE, Josep: *La Acción de Francia en Cataluña en la pugna por la hegemonia de Europa (1640-1659)*. Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, 1956, p. 117; JORDA, A.: *Església i poder...*, p. 109. Això, però, no va impedir-li fer carrera al costat del bàndol monàrquic un cop Los Vélez ocupà la ciutat, ni tampoc presentar memorial de serveis al rei (8 de maig de 1641), al·legant el perill de mort que havia passat en les torbacions i demanant el càrrec de Tresorer General del Principat. ACA, CA, reg. 289.

29. ACA, CA, consultes, reg. 289. El transcriu tot SANABRE, J.: *La Acción de Francia...*, ps. 120-121. Nosaltres afegim, en tot cas, que a l'expedient s'hi acompanyava una consulta

Tarragona s'escapà d'una fatal resistència inútil i d'unes inevitables represàlies, però no dels allotjaments. Va haver d'allotjar «*por entero*»³⁰ els soldats de l'exèrcit del marquès de Los Vélez, d'anada i de tornada de la derrota de Montjuïc. Els soldats en van abusar. Si el patró de la casa moria, es quedaven tota la roba i joies que hi havia. Durant el setge de 1641, van enderrocar moltes cases per fer llenya, i tota l'horta de la ciutat va quedar talada «*con solos vestigios de "Aquí fue Troya"*».³¹ Malgrat tot ni el poble ni el nucli de resistència català dins la ciutat no van saber o no van poder vehicular violentament la massa per tal d'assolir llurs aspiracions.

A l'Alt Camp la resistència als allotjaments va ser tràgica. El 9 de febrer de 1641, a Valls, s'esdevingué un greu avalot contra els soldats castellans del qual en sabem ben pocs detalls. Les exigències d'un escamot que s'avançà per anunciar l'allotjament d'una columna de soldats va provocar l'esclat del que creiem que devia ser un veritable «*corpus de sang vallenc*», ja que els revoltats occiren el capità Francisco de Medina de Ribera, el seu ajudant i set soldats

---

de 4 de gener que es decantava per la concessió del perdó a la ciutat «*y parece que se les podria responder gratamente diciéndoles que V. Magd. cree que procederán de manera que merecerán el nombre de fieles y leales vassallos...*» Embolicats en la dinàmica dels disturbis també hi van estar, almenys, Reus, Alcover, i la Selva. Vegeu el mapa de localització de SIMÓN, A.: «*Catalunya en el siglo XVII...*», p. 145.

30. «*Hi havia tres classes d'allotjament. El més normal, vigent des del segle XVI, establia com a única obligació, donar un lloc per jeure als soldats. A partir de la cort de 1632 la Corona pactà amb les institucions l'allotjament a l'estil de la Llombardia, que suposava un servei de lliit, llenya, llum, oli, vinagre, sal, plats, olles, escudelles, menjar, i un ral diari. El tercer i més dur tipus d'allotjament, era extraoficial, i les fonts es referien a ell esmentant-lo com "fer la vida"*», que creiem que havia d'incloure tot el que hom pogués demanar (p.e. AHCV, AC, 1643-1663, f. 40v). La tècnica dels allotjaments ha estat tema inesquivable a la historiografia catalana, vegeu; BALAGUER, V.: *Historia de Cataluña...* ps. 337-338; SOLDEVILA, Ferran: *Història de Catalunya*. Alpha, 1963, p. 998; ROVIRA I VIRGILI, A.: *Història de Catalunya...* ps. 31-32; GARCIA CARCEL, Ricardo: *Historia de Cataluña. Siglos XVI-XVII*. II, Ariel, 1985, p. 141; ELLIOTT, J. H.: *La revolta catalana...*, ps. 373-375, 386-387. Sobre la consulta de l'allotjament a l'estil de la Llombardia als juristes Felip Vinyes i Jaume Cancer el 1630, vegeu BC, F. Bons. 188 i 2396. Sobre els serveis que implicava van imprimir-se instruccions per a la seva difusió, hem trobat exemplars a: BC, F. Bons. 54, a l'ACA, Deliberacions de la Generalitat, vol. II, trienni 1638-1641, f. 415, i a l'AHCR, Llibre de Pragmàtiques, núm. 7. Per una evolució del procés també ens ha estat de gran ajut la consulta de GIFRÉ I RIBAS, Pere: *Remences, «senyors útils», propietaris i ciutadans honorats a la vegueria de Girona. Època moderna. A propòsit de la diferenciació pagesa*. Treball, inèdit, del programa de doctorat de la Universitat Pompeu Fabra, 1993. Agraïm la bona disposició que vam rebre del seu autor.

31. Memorial de 1643 (ACA, CA, reg. 288). El capità tarragoní Antoni Fochenses, era «l'apostador» (encarregat de distribuir les butlletes dels allotjaments per la ciutat), i va congriar-se l'odi dels seus convilatans «*de que padeció notables malos tratos con los soldados, y los de la ciudad*», en un malpàs que degué ser de consideració, ja que Fochenses el feia constar com a mèrit en un memorial al rei de 10 de novembre de 1642 (ACA, CA, consultes, reg. 290).

més. La reacció de l'exèrcit castellà no es va fer esperar. Pel que sembla, es va seguir un saqueig en regla.³² Valls no va ser l'única vila del Camp de Tarragona que va sofrir un saqueig en aquells temps; Alcover també va ser saquejada l'any següent.³³

El Camp de Tarragona va viure un veritable malson durant aquests primers anys de la guerra, perquè li succeí el pitjor que li podia passar durant un conflicte, esdevenir frontera de les dues parts. Va ser pràctica habitual el saqueig de les viles d'una banda contra les de l'altre i a l'inrevés,³⁴ i els allotjaments van passar de ser penosos a insofribles, sobretot els dels soldats francesos. Robaven i ho destrossaven tot a les nits, i el Consell havia de procurar unes quantitats de blat a l'exèrcit que no tenia, veient-se forçats a «*anar per les cases y pendrer lo pa que han de me[ne]ster....*». El maig de 1645 la Comuna del Camp de Tarragona determinava que els representants de cada vila aportessin un memorial contra els soldats, els quals arreu es feien «*donar a menjar per força a discreció...*»³⁵ Si el quadre que mostrava Valls era d'espant,

32. ALENTORN I BALLESTAR, FRANCESC: *Els vallencs pel carrer de l'amargura (la vila de Valls a través de la guerra de Separació)*. 1639-1660. Valls, 1931, ps. 47-49; N. de la R.: «Anotacions històriques», *Cultura*, Valls, 345 (desembre de 1975) 11-13, p. 12; VENTURA I SOLÉ, DANIEL: «Valls: síntesi històrica», *Panoràmica vallenga contemporània*. Institut d'Estudis Vallengs, 1986, 11-54, p. 19. En els llibres d'Obits de Valls de febrer de 1641 (AHA, Valls, caixa 105) no hi ha acotacions marginals ni comentaris significatius. Hi ha 68 enterraments 45 dels quals corresponen a soldats. Nou defineixen a soldats «pobres» de l'hospital, quatre dels quals moren els dies després de l'avalot (10-12 de febrer); entre el dia 12 i 13 en moren tres més, per ja no s'especifica si són pobres o si moren o no a l'hospital. Aquestes podrien ser les nou víctimes que compta F. Alentorn (p. 48), encara que els òbits segueixen. A partir del dia 21 les defuncions militars són múltiples: 13 en 3 dies (21-23 de febrer) i 13 més en els darrers 4 dies (25-28 de febrer).

33. Llegim a les actes del Consell de 1643 que els consellers donaven raó «*de la pobresa i impossibilitat gran que de p[rese]nt pateix esta vila ja per lo sacho G[ene]ral que patí lo any 1642, i no haver collit gra de blat est any ni verema en les vinyes...*». AHMA, AC, de 1642, s/ f., sessió de 22 d'octubre.

34. Valls i Reus havien estat franco-catalanes, Tarragona era castellana. El governador de la plaça tarragonina donava «*campanya franca a sos soldats...*», i aquests maltractaven els vallencs i els robaven el bestiar. El 1646 la situació de frontera era delicada. Josep de Biure es queixava que els vallencs no donessin avís cada cop que els soldats castellans travessaven les posicions per anar a saquejar les viles sota la seva dominació. Valls va demanar al governador de Tarragona que prohibís aquestes ràtzies, ja que, altrament, es temien que «*si nou procuram evitar faran las vilas fora de la obediencia de Tar[ragon]a lo mateyx en nosaltres del Camp, robarnos, saquejarnos y capturarnos...*». AHCV, AC, 1643-1663, reg. 100, f. 23 i 47v.

35. AHCV, AC, 1643-1663, reg. 100, f. 4v, 7, 9v, 28v. La vila de Valls d'antic règim va ser escenari, al llarg dels anys, de més d'una alteració. Nosaltres n'hem localitzades mitja dotzena, però segurament en poden existir més: una el 1503, per fam, una altra el 27 de febrer de 1563 (PUIGJANER, F.: *Historia de Valls...*, ps. 146 i 169), la de febrer de 1641, la de 18 d'agost de 1694, (OLIVÉ, F.: *Aportacions a un avalot...*), la de 30 de juny de 1808 (MARTINELL, CÉSAR: «Un tumulto inmotivado cuando la invasión napoleónica. 30 de junio de 1808», *Cultura*, Valls, 133, agost de 1956, 8-10), i la de 12 de juliol de 1845 (VENTURA, D.: «Valls 1845. La saragata...»).

el de Reus era dantesc. És possible que els reusencs es lliuessin d'allotjar les tropes castellanques el 1640,³⁶ però no van poder evitar les franceses, tot i haver ofert 900 ducats.³⁷ Els estralls causats devien ser de consideració, perquè el guardià del convent de Sant Francesc es va presentar a Barcelona davant dels diputats del General, plorant, i els descriví les vexacions dels soldats francesos, que s'excedien amb les dones i provocaven l'abandó general de la vila. Aquest personatge podia haver estat, certament, testimoni de com els reusencs ompliren el convent amb les seves dones per tal de salvaguardar-les dels soldats francesos. A una tal Sens «*trataron con ella siete [soldats] estándose muriendo, y acabó la vida en aquel trance*». Queixar-se als comandaments era inútil. Així va poder comprovar-ho Francesc Marco quan acudí al cap de la tropa per tal d'aconseguir la protecció de la seva filla «*de buena cara*», i el militar no va oferir-li cap altra solució que «*se la llevase a casa, y solo el dormiria cô ella*.» La resposta del virrei francès La Mothe a les justes exigències reusenques va ser amenaçar la vila amb un saqueig general.³⁸

36. Els consellers es van espavilar a trobar el Dr. Guerau, jutge de la Reial Audiència, amb qui ja s'havien entès feia un any (Vegeu GÜELL I JUNKERT, Manel: «Els riudomencs en la campanya de Salses de 1639», *Lo Floc*, 135 (gener-febrer 1994) 4-7, p. 5) i el convenceren perquè «*no-s tingués de sa mà i en lo negoci dels soldats no-s fes mersè, com de fet ses a ofert fer o. I en continent em acudit a besar les mans a miser Viñes [Felip Vinyes, altre magistrat de la Reial Audiència] sopicantli lo mateix i també sens és ofert a feros amistat.*» (Pau Ferran i Joan Espuny - Jurats de Reus, Barcelona, 13/02/1640. AHCR, Correspondència, 1601-1643, any 1639, núm. 216).

37. «*En una vila que llaman Reus no han querido admitir alojamiento de catalanes y franceses, y por no tenerlo han dado 900 ducados*». M. PARETS: *De los muchos sucesos...*, I, p. 521. Subornar els comandaments per evitar que allotgessin la tropa no era quelcom estrany en aquells temps. Al Paísos Baixos la despesa que els allotjaments originaven als patrons era deduïble dels impostos, però va acabar constituint un pagament fix de 12 rals mensuals que s'abonaven directament a l'exèrcit (PARKER, G.: *El ejército de Flandes...*, ps. 184 i 202). A Alcover, el gener de 1638 es veien venir a sobre l'allotjament de soldats, i el Consell estava disposat a fer gestions per tal que «*no vinguessin, per a evitar tants grans gastos porian fer, venint dits soldats*» (AHMA, AC, 1637-1638, últim foli). Els exemples més clars els tenim a Valls i a l'Espluga de Francolí. El Consell vallenc debatia a la sessió de 21 d'abril de 1646 que: «*havem entes y sentit a dir ha de venir a esta vila per una nit un tertio de Cavalleria que va de transit. Sels proposa si se offerirà al Coronell de dita cavalleria algun diner pera q[ue] passe avant sens alogar...*» (AHCV, AC, 1643-1663, f. 40). Puigjaner cita un precedent el 1603 (F. PUIGJANER: *Historia de Valls...*, 189). Pel que fa a l'Espluga a la tesi de llicenciatura de Manuel Bonet s'hi troba més d'un exemple. El 1656 la vila subornava un capità amb 30 ll. perquè passés de llarg. Aquest comportament va ser una constant durant tota la dècada dels cinquanta (BONET, M.: *La vila de l'Espluga...* URVdT).

38. SANABRA, J.: *La Acción de Francia...*, ps. 179-180; i *Manifiesto que hizo Tarragona sobre persuadir al Principado sus quietudes...*, Madrid, Impr. Catalina de Barrio y Angulo, 1642, BC, F. Bons. 7689. Sanabra cita una bona part del *Manifiesto*, però no gosà transcriure les parts que nosaltres hem citat. Ell no cita com a referència el *Manifiesto*, sinó una *Copia de*

Podem comprovar, si més no, que la resistència de les poblacions als allotjaments de la tropa va ser tan justificada com inútil.

Els bagatges

És important, d'entrada, no caure en la temptació de pensar que els bagatges no eren altra cosa que un aspecte més de l'engranatge logístic dels exèrcits. Representaven molt més. A l'època moderna, fer de soldat era un ofici com qualsevol altre, però els ingressos eren d'allò més irregulars. Tret de la soldada, que el rei rarament abonava, pràcticament només els quedava el botí dels saquejos.³⁹ Els bagatges constituïen els béns i propietats dels soldats,⁴⁰ i tots, qui més qui menys, els duïen sempre allà on anaven destinats, en atzembles i carros, juntament amb tot un món de paràsits que els acompanyaven. Les corrues de familiars (esposes, fills, etc.), prostitutes, tafurers, etc. que seguien un exèrcit podien ser tant o més llargues que la dels propis soldats. Un exèrcit d'uns 15.000 homes podia portar 500 carros, i la mitjana de bagatges per soldat després d'una bona campanya podia arribar a pesar mitja tona.⁴¹ L'exèrcit franco-català allotjat a Reus, al qual abans ens hem referit, portava 800 bagatges.⁴²

---

una carta de la ciudad de Tarragona al Principado de Cataluña, traducida del catalán al castellano. Saragossa, 1642 (p. 181). Sobre la veracitat d'aquests episodis hom pot especular moltíssim. Allò que, en tot cas, podem dir, és que localitzem l'existència d'una família Marco a Reus la primera meitat del segle XVII. És més, sabem que el 28 d'abril de 1602 el prevere Francesc Marco, casava el seu nebot Francesc Marco, vidu perpinyanenc, habitant a Reus, amb Eulàlia Vaquer. Arxiu Parroquial de Reus [=APR], Matrimonis, 1, 1595-1642, f. 19 (Debem aquesta dada a l'amabilitat de J. M. T. Grau, qui ens l'ha proporcionada, al qual agraïm sincerament el seu interès).

39. Vegeu PARKER, G.: *El ejército de Flandes...*, ps. 226-228.

40. Vegeu QUATREFAGES, René: *Los Tercios*. Ediciones Ejército. Servicio de Publicaciones del Estado Mayor del Ejército, Madrid, 1983, p. 167. Els alts comandaments ho tenien en compte a l'hora de planejar l'estratègia logística. QUATREFAGES, René: «The Military system of the Spanish Habsburgs», *Armed Forces and Society in Spain. Past and Present*. Social Science Monographs, 1988, 1-50, p. 19.

41. WIJN, J. W.: «Las Fuerzas Armadas...», p. 143; PARKER, Geoffrey y Angela: *Los soldados europeos entre 1550 y 1650*. Akal/Cambridge, 1977, p. 34.; PARKER, G.: *El ejército de Flandes...* p. 221, i apèndix «i» (p. 341). Sobre l'exèrcit de 15.000 homes: PARKER, G.: *La revolución militar...*, p. 112. Sobre la mitja tona de pes: PARKER, Geoffrey: «La "Revolución militar, 1560-1650" ¿un mito?». *España y los Países Bajos 1559-1659*. Rialp, 1986, 115-143, p. 137.

42. «Tendra cosa de trescientos y cinquenta hombres que pueden tomar las armas, y no siendo estos más, abrá de mugeres, niños y gente que no es de servicio, más de seiscientas personas y ochocientos bagajes, y asst donde llegan no hay langosta como ellos.» PARETS, M.: *De los muchos sucesos...*, p. 395.

Ens trobem, doncs, davant d'un element inestimable en la vida del soldat, envers el qual existia una gran sensibilitat. Els soldats defensaven els bagatges amb la vida, i és ben cert que en les batalles hom podia parlar d'una victòria completa quan els bagatges havien caigut en mans de l'enemic.⁴³ Si realment això era així, no resulta tan estrany creure que als soldats els amoinés moltíssim la més petita contrarietat o dificultat d'aconseguir mitjans de transport animal, i pot explicar el fet que les autoritats pressionessin les universitats a prestar servei de bagatges,⁴⁴ o que els soldats iniciessin bregues i excessos per aquesta causa, com va succeir a Alcover, Castelló, Girona, Vilafranca, Vilanova,⁴⁵ o, el 1678, a la Selva del Camp.

---

43. QUATREFAGES, R.: *Los Tercios...* 167. A la desfeta de Leucata (1637), per exemple, els francesos quedaren amos del camp de batalla i dels bagatges espanyols (pòlvora, armes, els diners de les soldades, la vaixela del comandant en cap, etc.). Va ser, en paraules de Felip IV: «*la más desluzida, desdichada y desautorizada [derrota] que ha sucedido en estos Reynos de nación a nación*». ZUDAIRE HUARTE, E[ulogio]: «*Empresa de Leucata. Lance fatal del virrey Cardona. 29 de Agosto-29 de septiembre de 1637*», *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*. vol. XIV, 1960, 85-116, ps. 106 i 108.

44. Una consulta del Consell d'Aragó d'11 d'abril de 1640 versava sobre els tractes amb *asentistas* (proveïdors que feien de mitjancers amb la Corona en el funcionament logístic de l'exèrcit. Vegeu PARKER, G.: *El camino español...* p. 755, 91-92, 132, etc.) per aconseguir 2.000 atzembles, 500 d'Aragó, 500 de València i un miler del Principat, però «*buscando allà medios de que pagarse el coste por cuenta de los Reynos.*» A Catalunya aquest cost ascendia a 15.000 escuts «*y la junta representa a V.Magd. que esta Provincia está muy trabajada y acabada, y hoy con dos repartimientos sobre sí de los aloxamientos y fortificaciones, y así por ánimo ordinario no se hallará de donde sacar lo que es menester para esta gasto...*» (ACA, CA, consultes, lligall 288). Si la Corona no pagava, havien de fer-ho subsidiàriament les universitats. Entre 1667-1687 el Comú de Vilafranca va fer una despesa per aquest concepte d'unes 8.000 ll. (VIDAL PLA, Jordi: «*La comunitat vilatana davant l'exèrcit al segle XVII: Vilafranca i el Penedès*», *L'Avenç*, 115, 1988, 38-42, p. 41). Els jurats d'Anglès gairebé es van veure en l'obligació de prestar les cavalcadures que transportaven neu al poble, amb tots els perjudicis que això hagués representat (Jurats d'Anglès - jurats de Girona, Anglès, 10/08/1684. AHdCG, Correspondència amb diversos pobles (1300-1699), 1r sublligall, lletra A). El 1640 el governador de Tarragona ordenà els jurats vallencs a aportar 250 atzembles per a transportar gra de Bellpuig a Tarragona, i hom va haver de recórrer a les poblacions de les rodalies i a prohibir la realització de transports privats (ALENTORN, F.: *Els vallencs...*, p. 22). L'estima de Valls de 1684 ens mostra una població que podia oscil·lar al voltant dels 4.000 habitants, i que albergava 386 cavallerisses, subjectes a bagatge (PUIGJENER, F.: *Historia de Valls...*, p. 106.

45. La resistència al servei de bagatges girava al voltant de dos perills: el servei de guiatge que havia d'efectuar l'amo del ruc, i el fet que, massa sovint, els animals iniciaven un viatge sense retorn, o retornàvem molts menys i nafrats (PARKER, G.: *El camino español...* p. 135; ESPINO, Antonio: «*La Guerra dels nou anys a Catalunya*», *L'Avenç*, 184, setembre 1994, 24-29, ps. 26 i 27). Vilanova n'és un exemple ben gràfic. L'agost de 1639 s'havien de trametre cavalcadures a Vilafranca pel transport de soldats al front. Es va haver de fer la designació per insaculació forçosa ja que ningú no hi volia anar, tot i que el Consell es responsabilitzava subsidiàriament del pagament dels lloguers i del cost de la mula «*sempre que los soldats mathian una cavalcadura de punialada o cop...*» Ara bé, era difícil d'aconseguir-ho, perquè hom havia

RADIOGRAFIA D'UN AVALOT. LA SELVA, 1678

L'esclat de 20 d'abril de 1678 (o «quasimotí», ja que no consumà accions violentes de conseqüències irremeiables) constitueix un magnífic exemple local per entendre com començaven a alterar-se els ànims, quins encenien els primers focs, a través de quins mecanismes s'imposaven la violència i el desordre, com reaccionaven les autoritats, etc. Val la pena estendre-s'hi i escenificar-ho, ja que així ho permet la documentació trobada, i analitzar-ne el marc històric i conjuntural amb totes les seves interrelacions.

A la segona meitat del segle XVII noves guerres amb França van fer renéixer l'espiral de rebuig i de violència d'una població que tornava a patir els mateixos mals que a la dècada dels trenta.⁴⁶ Fins al 1669 la situació político-social entre els catalans i l'exèrcit reial semblava d'allò més immillorable, però el 1672 es declarava la guerra novament, i Castella, que tocava fons en la seva crisi sistèntica,⁴⁷ tornaria a drenar abusivament els recursos del Principat.

---

d'aportar testimonis... (SERRA, G.: «Antecedents de la guerra...», ps. 284-285). A Alcover durant la guerra dels Segadors (1648) els francesos se'n servien per anar a buscar pa de munició a la Selva, i, en un dels viatges, l'enemic els caigué a sobre i els requisà els set rucs carregats. El Consell alcoverenc va haver d'assumir la responsabilitat d'indemnitzar els particulars i s'endeutà amb més d'un centenar de lliures (AHMA, Allotjaments militars, subministraments, reg. 1231). A Vilafranca l'exemple estudiat per J. Vidal és reblador (vegeu VIDAL, J.: «La comunitat vilantana...», p. 41). Al País Valencià el servei de bagatges obligat constituïa un contrafur, i així es va tramitar quan el governador de Castelló coercia les viles al transport de cereals de Peníscola a l'exèrcit d'Aragó (GUA MARÍN, Lluís-J.: «La Junta de contrafurs: uns inicis conflictius». *Saitabi*, XLII (1992) 33-45). Cf. BONET, M.: *La vila de l'Esplugu...*, URVdT. L'autor toca el tema però el considera de poca importància.

46. Vegeu, per exemple, SALES, N.: *Els segles de la decadència...*, p. 400. Cal advertir d'entrada que sembla que la vila havia patit ja un desastre demogràfic durant la guerra dels Segadors. Ho sabem gràcies als recomptes de defuncions duts a terme a l'Àrea d'Història Moderna de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona, per l'equip integrat per: Margarita Gonzalvo Cirac, M. Pilar Baseda Tous i Maria Recasens (agraïm al doctor Lluís Navarro, cap de l'Àrea, la gentilesa de facilitar-nos la consulta d'aquestes dades). Apliquem el mètode Dupàquier modificat per J. Danti i V. Gual (GUAL VILA, Valentí: «Les crisis de mortalitat adulta a la Conca de Barberà. Cronologia, intensitat i abast geogràfic», *Quaderns de Vilaniu*, Valls, 24 (1993) 54-64, ps. 57-58) per tal de calibrar la intensitat de les crisis demogràfiques, i hem pogut comprovar que l'any 1641 (amb 633 morts) hi ha una crisi hipercatastròfica que se surt, fins i tot, dels barems de graduació proposats: 188,9. Tot i acceptant que cal sostreure a les xifres de mortalitat els refugiats que no eren de la vila, i els soldats caiguts en combat (en una revisió de la font —AHA, La Selva, Òbits 1638-1657, caixa 134— hem comptat més de 80 soldats), la xifra continuaria sent alta i no creiem que modifiqués significativament la intensitat calculada.

47. Sobre les relacions amb els catalans: vegeu l'informe del virrei sortint duc d'Osuna de 8 de desembre de 1669 a SÁENZ-RICO URBINA, Alfredo: «La breve "Relación de Gobierno" del virrey de Cataluña, el duque de Osuna, i la réplica de su sucesor el duque de Sessa (1669-1670)», *Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, II, Universitat de Barcelona,

És dins d'aquest conflicte que hem d'emmarcar l'avalot selvatà que historiem. La situació militar la primavera de 1678, quan van succeir els fets selvatans, no era gens galdosa.⁴⁸

Aquest avalot té un valuós caràcter paradigmàtic. Cal valorar les incontestables manifestacions de cohesió social i d'organització civil que demostraren els veïns en tocar a sometent contra l'exèrcit allotjat. Aquesta contrainstrumentalització de la forma organitzada de defensa vilatana ja ha estat constatada i assenyalada per més d'un autor.⁴⁹ De fet, existeixen antecedents molt similars del que ens ocupa, avalots vehiculats per sometent que les autoritats locals apaivaguen, o contemplen impotents, a Vilafranca, el 1633, a Sant Julià i a Vic, el 1634, i, ja dins de la dinàmica revolucionària de 1640, a Torroella de Montgrí, per tot el Bages, i, sobretot, a Santa Coloma de Farners.⁵⁰ Creiem que podia ser una pràctica suficientment

---

Diputació de Barcelona, 1984, 167-180, p. 169. Sobre la crisi castellana: DOMÍNGUEZ ORTIZ, Antonio: «La crisis de Castilla en 1667-1687», *Crisis y decadencia de la España de los Austrias*, Ariel, 1989, 195-217, p. 198.

48. El maig cauria Puigcerdà. En l'àmbit de l'Estat potser caldria situar el desencís que va causar el govern de Joan d'Àustria, amo de la situació des de gener de 1677, incomplint moltes de les promeses polítiques fetes als catalans. SANCHEZ MARCOS, Fernando: *Cataluña y el gobierno central tras la guerra de los segadores (1652-1679)*, Universitat de Barcelona, 1983, p. 235 i 238; BUSQUETS, J.: *La Catalunya del Barroc...*, p. 465.

49. VIDAL, J.: «Exèrcit i conflictivitat social...», p. 139. Aquest mateix autor n'aporta exemples concrets a «La comunitat vilatana...», ps. 40 i 42. Vegeu així mateix VIDAL PLA, Jordi: «Les formes tradicionals de l'organització armada a la Catalunya del s. XVI i XVII. Sugerències per a una investigació», *Manuscrits*, 3 (maig 1986), 104-116, p. 112; ALBAREDA, J.: *Els catalans i Felip V...*, p. 23. El fenomen ja va néixer en època medieval, als pocs anys d'haver-se instituït el Sagramental, i la noblesa feudal se'n queixà reiteradament a les Corts de 1350-1351 i de 1412-1413 (CUADRADA, Coral: «Els greuges del Sagramental en les Corts catalanes (segles XIV-XV)», *Les Corts a Catalunya, Actes del Congrés d'Història Institucional*, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1991, 208-216, p. 209). També succeïa a principis del segle XVI (SALES, N.: *Els segles de la decadència...*, p. 76), i podia haver-se perpetuat fins a les primeres dècades del XVII amb les unions contra bandolers (vegeu PELLA I FORGAS, D. José: *Historia del Ampurdán*, Barcelona, 1883, p. 772).

50. Agraeixo a Jordi Vidal Pla que m'hagi permès consultar el seu treball «La conflictivitat social a Vilafranca del Penedès (1630-1640)», comunicació presentada al *II Congrés d'Història Agrària*, 1986. Sobre les viles osonenques: SANZ, J. B.: *Relació Breu dels successos...*, p. 25, i ALBAREDA, Joaquim: «Manlleu als inicis de la guerra dels Segadors (1640-1641)», *Ausa*, Vic, IX, 95-96 (1980) 127-132, p. 128. Sobre la vila baixempordanesa, ALCOBERRO I PERICAY, Agustí: «De la mobilització antifrancesa a la mobilització antiespanyola (1639-1641). Alguns exemples al Baix Empordà», *La revolució catalana de 1640*, Crítica, 1991, 165-191, ps. 180-181. Al Bages els consellers manresans confessaven veure «que es mou un gran brogit i repicament de campanes de lloc en lloc, amb crits de via fora a socorro contra los soldats.» (TORRES, Xavier: «Segadors i miquelets a la revolució catalana (1640-1659)», *La revolució catalana de 1640*, Crítica, 1991, 66-96, p. 71). Sobre el cas de Santa Coloma de Farners vegeu la peculiar perspectiva de ZUDAIRE, E.: *El Conde-Duque...*, ps. 252-253. La revolta dels barretines s'encengué a Centelles el 7 d'octubre de 1687, quan una dona colpejada per un soldat va cridar *Via fos!*, tocant corns i campanes i aixecant en armes tot el poble i voltants (DANTI, J.: «La revolta dels

habitual i popular com per inspirar, possiblement, la llegenda de les campanes gironines que tocaren soles la nit del 16-17 de maig de 1640 per tal d'alertar de la proximitat de tropes castellanques amb pretensions d'entrar a la ciutat.⁵¹ Resulta molt significatiu que en la ulterior revolta dels Barretines el virrei duc de Villahermosa ho prohibís a pena de la vida, mitjançant una crida publicada el 15 de desembre de 1689, «*per qua[n]t lo modo que tenen los sediciosos pera commourer lo poble es tocar, o fer tocar les ca[m]panas, o tocar o fer tocar los corns...*»⁵²

Per definir el marc que va precedir l'avalot a la Selva, tornarem a l'eix lleves-allotjaments-bagatges. El 1674 la vila ha de fer 6 soldats, i l'any següent ha de fer més d'una lleva per enviar alguns veïns a la plaça forta de Tarragona.⁵³ L'octubre de 1673 s'alçava sometent general. La Selva va fer tres lleves de 14/15 homes que feien tornos alternativament cada quatre mesos. Havien d'anar fins a Figueres, i eren comandades pels capitans Bernat Punyet, Felip Baget i Pau Serra, respectivament. Aquest destacament militar costava a la vila 50 ll. mensuals més el servei de 6 cavalcadures. El març de 1675, nova petició de soldats.⁵⁴ La vila no en vol donar més de 7. L'agost del 1678 eren 8 els soldats selvatans que feien cap a Girona. A més d'aquestes lleves, no podem passar per alt la inquietud bèl·lica que es vivia, palesada, per exemple, en l'obligació que tenien d'estar alerta a sentir tres canonades de la part de Tarragona, al tro de

---

gorretes...», p. 89). Fora de Catalunya R. Villari esmenta un cas a la Itàlia de 1642 quan una comunitat de monjos agustins feia fora 40 soldats «*mientras las campanas tocaban arrebatado...*». VILLARI, R.: *La revuelta antiespañola...*, p. 225. A banda d'aquests exemples siscentistes, no ens estarem d'assenyalar igualment que en el motí de fam saragossà de 25 de febrer de 1504 van ser les campanes les que congregaren els avalotats. GONZÁLEZ MIRANDA, Marina: «El motín de la parroquia de San Pablo de Zaragoza en 1504», *Jerónimo Zurita. Su época y su escuela*. Institución Fernando el Católico, Diputación Provincial de Zaragoza, 1986, 375-380, p. 376.

51. SOLDEVILA, F.: *Història de Catalunya...*, 1021, que cita ÇARROCA, Josep: *Política del conde de Olivares. Contrapolítica de Cataluña y Barcelona...*, Barcelona, 1641 (BC. F. Bons. 118). Després del conflicte secessionista el fenomen segueix vigent: Vilobí (1676), Barcelona (1773), etc. (VIDAL, J.: «La comunitat vilatana...», p. 40; MENÉNDEZ, A.: «"Victoria por los catalanes"...», p. 122).

52. BC, F. Bons. 191.

53. Ens valem del detallat catàleg, a cura de Montserrat Soronellas, sobre l'arxiu municipal de la Selva. SORONELLAS I MASDEU, Montserrat (a c.d.): *Catàleg de l'Arxiu Històric de la Selva del Camp*, IETRB IV, Diputació de Tarragona, 1993, p. 544 (registres núm. 2813 i 2878).

54. La situació bèl·lica va requerir aquell any un esforç de tot el país. Vegeu, a tall d'exemple, l'aportació de Balaguer a SANAHUJA, Fra Pere (o.f.m.): *Història de la ciutat de Balaguer*. Seràfica, Barcelona, 1965, p. 389, o la *Exhortació de los Diputats a la ciutat de Barcelona a organizar promptament lenvio de soldats a Girona per lluitar contra l'exèrcit frances que invadeix lo Ampurdà*, [Barcelona, 1675]. A l'Espluga M. Bonet també acusa l'impacte que van causar a la vila aquests anys de guerra. BONET, M.: *La vila de l'Espluga...* URVdT.

les quals havien d'acudir tots els habitants hàbils per a les armes, perquè significava que l'enemic desembarcava a la costa. Tenim, a més, prou indicis com per suposar el trasbals econòmic que patia la vila. La situació d'insuficiència econòmica es reflecteix en els talls que ens consta que es feien el 1674 i 1675 i el divuitè (contribució que gravava la producció agrària dels veïns) el 1671-1673 i el 1676-1677.⁵⁵

No comptem ja el donatiu voluntari al rei de 1667 (540 ll.), però sí que hem de fixar-nos en els allotjaments. El 1674 s'havia de pagar l'hostatge de 6 soldats, i el 1675, de 10. El 1676, nou donatiu al rei. Les despeses devien ser altes, altrament no s'haguessin confegit, creiem que expressament, memòries sobre les despeses de guerra entre 1652 i 1674, ni sobre allotjaments i bagatges entre 1672 i 1677. Resulta significatiu que sigui un any després de l'avalot, el 1679, que el municipi eleva un inventari sobre els béns que faltaven,⁵⁶ i, molt més significatiu encara, que una setmana abans d'esclatar l'avalot s'hagués signat una consignació de 692 lliures a favor del capità Adrià Vandebongarde.⁵⁷

L'abril de 1678 la Selva estava allotjant la companyia de soldats de D. Carlos de Gante.⁵⁸ El dia 20 marxaven els soldats, i s'havien disposat tres mossos per guiar les mules amb els seus bagatges. Vora les 10 del matí va produir-se un incident entre un dels tres mossos, Baltassar Morera, i un alferes. Passat el Portal d'Avall, fora vila, Morera demanà que s'aturessin uns moments per esperar el mosso designat per aquell servei, que no era pas ell. No sabia Morera allò que demanava «*que tingués passièntia* [el soldat que l'apressava]

55. PIÉ FAIDELLA, Joan: *Annals inèdits de la vila de la Selva del Camp*, IETRB IV, Diputació de Tarragona, 1984, ps. 417-419. Sobre el trasbals econòmic: SORONELLAS, M.: *Catàleg de l'Arxiu...*, ps. 309, 345, 346, 347 (reg. 3445, 4310, 4313 i 4323).

56. SORONELLAS, M.: *Catàleg de l'Arxiu...*, ps. 533, 317, 318, 528 (reg. 2810, 1795, 1796, 1797, 2802 i 2803). L'inventari dels béns que faltaven (reg. 2163, p. 262) seria presumiblement per presentar a les autoritats reials, ja que si faltaven era perquè els haurien sostret els soldats, fenomen bastant habitual. Vegeu el capítol 6.4.1. de la tesi de BONET, M.: *La vila de l'Espluga...*, a la URVdT.

57. El document, de 14 d'abril, està en un llatí de difícil comprensió. Descartem que es tracti d'un censal (la documentació només l'esmenta com «consigna»), però sí que entenem que Dídac Gendre, carlà de l'Espluga de Francolí, consignava a Vandebongarde aquell import, i, al final hi ha una extensa llista de particulars aportant petites quantitats, que ens imaginem que sumarien la totalitat de l'import. Arxiu Històric Arxidiocesà [=AHA], La Selva, manual notarial de 1678, caixa 94, núm. 373, f. 164.

58. Recomposem els esdeveniments a través dels testimonis deposats el 24 i 25 d'abril de 1678 com a tràmit jurídic de la causa incoada a la cúria del Governador del Camp contra els responsables de les alteracions del 20-A. La documentació es pot consultar a l'AHA, Processos del Governador del Camp, núm. 11 (1678).

que la T. persona arribàs [...] y dit alferes no volgué tenir passientia...». Efectivament, un alferes a cavall s'abraonà contra Morera i l'investí llençant-li el quadrúpede a sobre «fent donar al dit cavall dos o tres salts de tal manera que me aparegué que dit Morera estava sota les potes de dit cavall [...] que a no apartarse un poch dit Morera y a no haver pres les rendes de dit cavall conforme jo viu que prengué li saltava demunt.» La guspira s'havia produït. Morera controlava les regnes del cavall de l'alferes per evitar que l'esclafés, però això encara irritava més aquell oficial. Va treure una carrabina amb clares intencions d'usar-la contra el pagès, el qual amb l'altre braç la va blocar igualment. La brega havia alertat uns veïns que eren prop. Sortint pel Portal acudiren Josep Sardà, Rafel Ripoll, Francesc Girona, Carles Gondalbeu i Tecla Estopà, a temps per presenciar com l'alferes, foll de ràbia, desenfundava una de les pistoles. Ben segur que l'hauria usat si no hi hagués intervingut oportunament Rafel Ripoll, que li saltà al braç i l'aturà. Poc després, amb molta mà esquerra i diplomàcia, aconseguiren asserenar «la fúria de dit alferes ab bones rahons...» Era, però, massa tard. Els esdeveniments es dispararien incontrolats desfermant les tensions acumulades contra els soldats. Tecla Estopà va entrar a la vila cridant «Via fora!»⁵⁹ amb la qual cosa ocasionà «lo aplech y tumulto...» general, contagiant la seva desesperació a alguns convilatants més expeditius. El negociant Joan Martí recorria els carrers amb la veu de «a les armas, y traguen armas y anar al Portal devall, y toquen la campana...» Andreu Girona obeí la consigna i pujà al campanar i tocà «a rebato y a somaten ab la campana acostumada...» Isidre Porqueres, procurador fiscal de la Governació del Camp, que era pel carrer, manà el seu fill i un company seu a les armes. Desseguida va córrer la veu que un home era mort pels soldats, i poc després les baixes s'elevaven a dues; encara prou quan en realitat no es va vessar gens de sang...⁶⁰ La bogeria i el desori s'ensenyoriren dels carrers de la

59. Crit d'alerta, de mal record per a les tropes castellanés el 1640: «No se oia á este tiempo por toda Cataluña y sus pueblos mas que los temerosos, vias foras (usan de este modo de decir los catalanes en sus furiosos concursos, que suena en romance: sal de aquí). A la señal de esta voz eran los soldados católicos embestidos terriblemente en sus cuarteles de todo el villanaje comarcano...» MELO, D. Francisco Manuel de: *Historia de los movimientos, separacion y guerra de Cataluña en tiempo de Felipe IV*, facsímil de la Universidad de Cádiz, de l'edició de Barcelona, 1842, p. 41. Un altre exemple, el de Rocafort de Queralt el 1647 (GUAL VILA, Valentí: *Terra i Guerra*; Rafael Dalmau, 1987, p. 147). Altres accepcions són: «Via fos moros!», per alertar d'un assalt corsari (SALES, N.: «Torbacions populars...», ps. 59 i 61), «Via fora fam!», cridaven els presos, a la garjola de Tarragona, que es morien de gana, fins que els consellers votaren un ajut d'un ral diari per a cadascun (AHPT, AC, 1639, f. 76v-77).

60. Les similituds amb la revolta del Corpus de Sang de juny de 1640 són ací força evidents. Un punt d'inflexió decisiu en l'espiral de violència dels segadors revoltats en el corpus

Selva i tothom es passava la consigna d'agafar les armes i acudir al Portal d'Avall. Felip Baget bramava contra els soldats «*aquesta gent encara nos volrà cavalcar, lo millor fora posarhi foc...*», i amb ell arribaven més i més homes armats amb el pedrenyal llarg: Joan Pelegrí, Antoni Fons, Joan Xanxo, Joan Espinós, Pere Pau Cogull, Joan Martí, Francesc Figarola, Ramon Porqueres, Felip Pilas (amb una espasa), Josep Rabassa, *dit lo Gafano*, Antoni Cots, Pau Serra, Carles Gondalbeu, Josep Xuriguera, Ramon Oler, etc.

Malgrat la gravetat de la situació, no es va anar més lluny. La ràpida i decidida actuació de les autoritats locals va aturar allò que semblava irremeiable. El batlle Bernat Punyet tancà les portes del Portal i impedí l'eixida de la gent armada. Els jurats segon i tercer, que eren complimentant el capità D. Carlos de Gante, allotjat a casa de Pere-Joan Vinyals, van rebre la nova falsa de l'assassinat d'un veí a mans dels soldats, i sense perdre un instant van presentar-se al Portal. Amb gran esforç i paciència van parlar als avalotats veïns, convencent-los que no hi havia cap mort, que deposessin les armes i es dispersessin. Va costar molt apaivagar els ànims encesos, però els edils se'n sortiren i tothom va tornar a casa a desar les armes.

El foc s'havia apagat, ara la feina seria per evitar el càstig amb el qual les autoritats senyoriales i militars reprimien excessos com aquells.⁶¹ La potestat en aquell afer la tenia el baró feudal, que a la Selva era l'arquebisbe de Tarragona Josep Sanchiz. O bé la

---

barceloní el va constituir la falsa notícia de l'abatiment a trets del cònsol tercer de la ciutat (Josep Massana), quan en realitat l'home només havia ensopegat amb la seva pròpia gramalla... L'anècdota és de PARETS, M.: *De los muchos sucesos...*, I, ps. 167-168. L'episodi el complementà amb el Dietari de l'Antic Consell Barceloní ROVIRA I VIRGILI, A.: *Història de Catalunya...*, ps. 136-138; i, més recentment, també l'ha comentat CATALÀ, P.: *El Virrei...*, ps. 353-354 i 384. F. P. Panno oferia una versió diferent: enmig del desordre hom va ferir al genoll un patge del conseller, PANNO, F. P. DE: *Motines de Catalunya...*, ps. 131-132. Per E. Zudaire no va ser altra cosa que una calúmnia anticastellana «*criminally subversiva*» fruit d'una conxorxa orquestrada per tal d'enardir encara més els segadors revoltats i «*consumar su obra con algo más trascendente que el saqueo y el incendio de un par de casas...*» ZUDAIRE, E.: *El Conde-Duque...*, p. 305. Com fos, el cas és que, com ja assenyala aquest darrer autor, hi ha un encrueliment en l'hostilitat dels revoltats, que també acusa SERRA, E.: «1640: una revolució política...», p. 41, i SERRA, Eva: «Segadors, revolta popular i revolució política». *Revoltas populares contra el poder de l'Estat*, Departament de Cultura de la Generalitat, 1992, 45-57, p. 56.

61. E. Serra recull l'exemple de repressió senyorial practicada el 1592 contra els fadrins Miquel Vaigual i Joan Marfà que atemptaren contra la justícia cridant un *via fos* sense motiu (a judici de les autoritats, és clar), i van ser engarjolats a les presons del castell de Sentmenat (SERRA, Eva: *Pagesos i senyors a la Catalunya del segle XVII. Baronia de Sentmenat 1590-1729*, Crítica, 1988, p. 140). Quan l'atac contra l'exèrcit es consumava, els militars no usaven de gaires contemplacions. L'abril de 1615, per exemple, el castlà d'Amposta Martín de Ferreyra persuadia Felip III perquè no concedís el perdó general als vassalls amotinats d'Ulledecona

provocació dels soldats havia estat molt clara, o bé l'arquebisbe va compadir-se dels seus vassalls, el cas és que els selvatans aconseguiren el perdó del seu senyor, en dues fases, l'una el 1678, per als quatre veïns directament implicats, i l'altra el 1680, per a tota la vila. Hi ha dos detalls que podrien aclarir-nos una mica més la benigna actitud arxiepiscopal. Ja hem assenyalat que l'agost d'aquell any de 1678 la Selva envià una lleva de 8 homes. Això ens indica que el baró no podia tenir cap interès en un trencament amb els seus vassalls si s'havia de continuar servint d'ells per acontentar la Corona. En segon lloc hi ha la cara materialista de la qüestió, car no se'ns passa per alt que l'arquebisbe va cobrar per expedir l'indult.⁶²

* * *

Arribem al final, i fidels a la prudència amb la qual cal tractar cada tema, ens trobem més carregats de dubtes que d'idees clares. No s'acostuma a saber gaire cosa, per no dir res, sobre la personalitat dels revoltats. La manca de dades precises impedeix d'analitzar un aspecte que podria ser la clau de volta de la qüestió. Només tenim «*un fenómeno abstracto sin cara y sin identidad*».⁶³ Les fonts, majoritàriament al servei del poder estatal, descriuen els avalotats amb despectiva vaguetat: la «*plebs*», el «*vulgo*», «*gente mal entretenida*», «*hombres disolutos y atrevidos que lo más del año viven desordenadamente, sin casa, oficio o habitación cierta*», «*toda la canalla y ruindad*», «*turba*», «*gentuza sin nombre*», i, ja en el s. XVIII, àdhuc «*classes dangereuses*».⁶⁴

(Arxiu Històric de la Biblioteca de Catalunya [=AHBC], reg. 6917). Després dels fets de Santa Coloma de Farners el 1640, els oficials reials duts per la seva indignació haurien esborrat el poble del mapa. S'enderrocaren 55 de les 250 cases del poble (ZUDAIRE, E.: *El Conde-Duque...*, ps. 252 i 262). Molt més clara és la crida dels diputats del General el 30 de novembre de 1689 contra els caps de la revolta gorreta, a estimació dels quals «*merexian que se assolassen y cremassen totes las casas y que lo no fero fou usar de gran benitat lo Llochinent y Capitá General...*» (BC, F. Bons. 4653). En el segle XVIII, l'acció repressora de la Justícia seguia sent implacable, encara que, de vegades, tardés mesos a actuar. BUSTAMANTE, Félix - CONEJO, Josep - TORRUELLA, Jordi: «L'avalot del pa de 1789 a Sabadell». *Arraona*, 4 (1989) 21-34, p. 28.

62. SORONELLAS, M.: *El Catàleg de l'Arxiu...*, Perdó de 1678: p. 121, reg. 3277; perdó de 1680: reg. 3279; època pel pagament d'una remissió i perdó general: p. 307, reg. 2443. Fossin quines fossin les raons de l'arquebisbe, cal tenir present que no hi va haver delictes de sang, circumstància atenuant que sempre facilitava les coses. VEGEU, OLIVÉ, F.: «Aportacions a un avalot...», p. 99.

63. RUDÉ, George: *La multitud en la historia. Los disturbios populares en Francia e Inglaterra. 1730-1848*. Siglo XXI, 1989, p. 201.

64. VEGEU n. 26; MENÉNDEZ, A.: «Victoria por los catalanes"...», p. 130; A. Simón dedica uns paràgrafs compiladors a la qüestió, A. SIMÓN: «Cataluña en el siglo XVII...», ps. 143-144;

Tanmateix, nosaltres hi hem trobat autoritats i dirigents locals enmig dels aldarulls. A Tarragona, a Diego de Montargull, governador de la plaça, se l'acusava d'incitador, i, a la Selva, no ens passa per alt constatar la presència, entre els que preniën les armes, del procurador fiscal de la Governació del Camp (Isidre Porqueres), i, més d'un capità de companyia de les trameses al front uns anys abans (Felip Baget, Pau Serra).⁶⁵

Les consignes que escriuïssaven els avalotats no és tan clar que es puguin vincular a un pensament polític conjuntural. S'ha destacat el significat contextual de crits com «*Visca el rei!, muira el mal govern!*», en el Corpus de 1640, però el cert és que havien estat repetits, per exemple, en un avalot antifiscal que s'esdevingué el 1620 a la Selva. Aquell any, no governava el comte-duc d'Olivares, car regnava encara Felip III, i no hi havia cap mena de crisi política ni de subsistència.⁶⁶

De les poques coses que podem tenir relativament clares pel que fa a les alteracions contra els serveis a l'exèrcit, és que cal aprofundir més sobre la polemologia siscentista per tal de trobar nous enfocaments al pes real dels allotjaments i dels bagatges, als elements que s'interrelacionen en llurs casuístiques puntuals, i a la incidència del procés de militarització a què se sotmetia a la població catalana. Les connexions són evidents i estan encara per explotar. G. Parker assenyala la major perillositat i eficàcia de les revoltes camperoles nodrides per desertors i llicenciats,⁶⁷ persones, per tant, amb experiència de combat, i de motins. Per altra banda queda tota la qüestió de l'armament de la societat catalana. A l'avalot de les quintes (1773) els revoltats sortiren al carrer amb pals, aixades i forques, i les baixes van ser nombroses. El règim borbònic s'havia

---

SERRA, E.: «Segadors, revolta popular...», p. 52; RUDE, G.: *La multitud en la historia...*, vegeu el capítol 13, ps. 201-219.

65. A la revolta dels barretines, entre els principals líders, exclosos del perdó general, s'hi pot llegir el nom de dos batlles, el de Montmany (Isidre Antic) i el de Begas (Francisco Romagosa). BC, F. Bons. 2498. J. Dantí assenyala que Enric Torres era jurat a Centelles, i ben relacionat amb la burgesia barcelonina; Antoni Soler, un terratinent; i Julià posseïa una bona hisenda. DANTÍ, J.: «La revolta dels gorretes...», p. 95, *Aixecaments populars...*, ps. 175-177, i «Redreçament econòmic i moviment pagès al darrer terç del segle XVII». *L'Avenç*, 184 (setembre 1994) 16-19, p. 12.

66. «*Inquisitionis criminalis per averse amotinat contra lo p[ro]curador fiscal de la Cort del Camp y voler lo matar.*», AHA, Processos de la cúria del Governador del Camp, núm. 3 (1620). També caldria descartar que fossin crits exclusivament vinculats al malestar polític català, car es tornarien a sentir a Nàpols el juliol de 1647 (BRAY, M.: «La Rivolta di Napoli...», p. 177); i també a Granada en l'avalot de 19 de març de 1648, i a Còrdova al de 6 de maig de 1652 (DOMÍNGUEZ ORTIZ, A.: *Alteraciones andaluzas...*, p. 59).

67. PARKER, Geoffrey: *España y los Paises Bajos, 1559-1659*. Rialp, 1986, p. 148.

preocupat de desarmar el país.⁶⁸ En el de la Selva de 1678 ens trobem davant d'una comunitat rural militaritzada, avesada a enviar llesves a la guerra, i veiem que tots els avalotats acudeixen amb el seu pedrenyal.⁶⁹ A Girona, una relació dels veïns hàbils per a les armes i llurs efectius de 1637 ens mostra unes ràtios d'homes hàbils X arma d'1,45 (una arma i mitja per persona; armes blanques, 0,94; armes de foc, 0,51).⁷⁰ Sens dubte, el govern central va haver de pagar un preu alt per militaritzar el Principat: el risc, confirmat el 1640, de perdre el control de la política interna.

Avalots com el de la Selva representaven importants tocs d'atenció a la monarquia, la qual s'anà fent a la idea del perill que podria congriar-se.⁷¹ No podem descartar que contribuïssin, a poc a poc, a la creació dels quarters militars, com havia passat a Flandes des de principis de segle. Girona ja els havia improvisat durant la Guerra dels Segadors, però els demanava formalment el 1656 quan ja coïen els antecedents de poblacions més afortunades com Tarragona o Tortosa. A la Selva podien haver-se implantat a partir de 1682.⁷²

68. MENÉNDEZ, A.: «"Victoria por los catalanes"...», p. 122. Desarmament: J. Mercader s'estén en la monopolització que l'Estat borbònic es reservà en matèria de fabricació armamentística (MERCADER I RIBA, Joan: *Felip V i Catalunya*. Edicions 62, 1985, ps. 202-208). Els edictes en relació a l'ús o confiscació d'armes els trobem el 1715, 1716, 1724, 1728, 1748, i el 1767... (BC, F. Bons. 3055, 6810, 3062, 6821, 7019, i 4751).

69. La primera notícia sobre l'esforç de la Corona per armar les poblacions catalanes per servir-se'n contra la «lliga de molts contraris de nostra santa Fé Catolica...» és de 26 de març de 1625 [*sic!*, 1635?], quan es daven ordres per armar els vassalls i la documentació de la Comuna del Camp de Tarragona mostrava una llista de poblacions amb el nombre d'arcabussos que precisaven (GIBERT, Agustí M.^a: «Aplec documental de notícies històriques. Solcina (Vila-seca)», *Butlletí Arqueològic*, Tarragona, 10 (novembre-desembre de 1922) 236-241, p. 237. També PIÉ, J.: *Annals inèdits...*, ps. 400-401). Ara bé, podien haver-se avançat en aquest procés alguns barons senyorials. A Vallclara, el 1622, hom obligava els vassalls a posseir, com a mínim, un pedrenyal, mitja lliura de pólvora i mitja més de munició (SALES, N.: «Un cop d'ull...», p. 116). A la revolta del Corpus de Sang, E. Zudaire ja assenyalava el «*revuelo de capas gasconas que disfrazaban no hoces y zoquetas de segador sino dagas y pedreñales*» (ZUDAI-RE, E.: *El Conde-Duque...*, p. 302). També féu notar aquest aspecte de l'armament SERRA, Eva: «Resistència de Catalunya i decadència castellana: la guerra de Separació». *Història de Catalunya*. IV, Salvat, 1978, 75-104, p. 92.

70. Els càlculs estan fets només sobre la primera meitat de la llista. AHdCG, AC, 1637, p. 120v-145v. Sovint l'investigador reïx en les seves recerques o rentabilitza el temps que pot dedicar en els arxius gràcies a la bona voluntat i esperit de servei dels funcionaris que hi treballen. Miquel Mier, a Girona, m'ha estat d'un ajut considerable que aquí vull reconèixer.

71. Vegeu DANTI, J.: «La resistència popular...», p. 157.

72. Flandes: PARKER, G.: *El Camino Español...*, p. 210. Girona: El 1656 destinaven 144 cases als soldats «*sin otras 160 que antes derribaron...*». Els greuges soferts dels soldats obligaven els consellers gironins a suplicar «*mandase hagan quarteles en el mercadal para los cabos y soldados y de a cavallo y a pie como se hizieron en Tarragona, Tortosa y otras plaças.*» (Trasllat

Cridem l'atenció, per acabar, sobre l'existència d'un memorial del segle XVIII sobre «*Precauciones contra alborotos, motines y rebeliones...*» que adjuntava una relació de totes les revoltes succeïdes a Catalunya, per ordre cronològic, i regnat,⁷³ i que denota la inquietud de les autoritats per uns antecedents preocupants i una situació que podia tornar a escapar-se'ls de les mans.

ABREVIATURES

ACA	Arxiu de la Corona d'Aragó (Barcelona)
AHA	Arxiu Històric Arxidiocesà (Tarragona)
AHBC	Arxiu Històric de la Biblioteca de Catalunya (Barcelona)
AHdCG	Arxiu Històric de la Ciutat de Girona (Girona)
AHCR	Arxiu Històric Comarcal de Reus (Reus)
AHCV	Arxiu Històric Comarcal de Valls (Valls)
AHMA	Arxiu Històric Municipal d'Alcover (Alcover)
AHPT	Arxiu Històric Provincial de Tarragona (Tarragona)
ANC	Arxiu Nacional de Catalunya (Barcelona)
APR	Arxiu Parroquial de Reus (Reus)
URVdT	Universitat Rovira i Virgili de Tarragona (Tarragona)

d'una carta del rei de 25 de maig de 1656. AHdCG, Cartes reials I.1.2.20). Segons J. Pla vers 1675 s'habilità el dormitori dels PP. Agustins com a quarter. Van construir-se el quarter d'en Ginesta, dos més davant del convent de Sant Agustí, i el 1690 més quaters per a les tropes alemanyes (PLA CARGOL, Joaquim: *Plazas fuertes y castillos en tierras gerundenses*. Dalmau Carles Pla, Girona-Madrid, 1951, p. 544). En tot cas, vers el 1693, sabem que estaven en ple funcionament, car s'hi hostatjà el terç de Barcelona (ESPINO LÓPEZ, Antonio: «Los tercios de la ciudad de Barcelona durante la guerra de los nueve años, 1687-1697». *III Congrés d'Història de Barcelona*, II, 1993, 325-330, p. 326). La Selva: Entre les càrregues fiscals del municipi selvatà trobem, a partir de 1682, les despeses de quaters. M. SORONELLES: *Catàleg de l'Arxiu...*, p. 318, reg. 1799, 1800 i 1801.

73. El document es serva a la Biblioteca Universitària d'Oviedo. MENÉNDEZ, A.: «"Victoria por los catalanes"...», p. 119. Malgrat el tòpic d'una Catalunya indomable i sempre disposada a alçar-se en rebel·lia contra el rei, hem de pensar que a la Corona d'Aragó, la situació de pressió militar va provocar importants avalots a València (1646-1648), i, sobretot, un virulent motí a Saragossa el 1643. Aquest darrer va cobrar-se la vida de més de 60 soldats —quan el total de víctimes del Corpus de Sang, segons J. Sanabra, van ser 14—, i si el virrei aragonès va salvar la pell fou perquè va saber fugir a temps i romandre a l'altra banda de l'Ebre. MAISO GONZÁLEZ, Jesús: «La coyuntura económica de Aragón a mitad del siglo XVII y el motín contra los valones», *Cuadernos de Investigación*, Publicaciones del Colegio Universitario de Logroño, (mayo de 1975) 91-108, ps. 105 a 107. Cf. GIL, Xavier: «"Conservación" y "defensa" como factores de estabilidad en tiempos de crisis: Aragón y Valencia en la década de 1640». *1640: La monarquía hispánica en crisis*. Centre d'Estudis d'Història Moderna Pierre Vilar/Crítica, 1991, 44-101, ps. 84 a 88.